

Др Владимир Серјевић
ванредни професор

ЗЛОУПОТРЕБА ПРАВА У ОБЛАСТИ СВОЈИНСКИХ ОДНОСА

Својински односи представљају једну од најзначајнијих основа привређивања. У нашој земљи, у систему самоуправног удруженог рада, они су били неадекватно регулисани, а данас су, у новим (плуралистичким) условима, углавном нерегулисани. Њихово нормирање тече споро и то, чини се, због тога што постоје различита виђења нашег новог друштвено-економског уређења.

Суштина злоупотребе права у области својинских односа не може се сагледавати само на основу опште дефиниције ове појаве (под којом се подразумева - вршење субјективног права једног лица којим се омета вршење субјективног права другог лица).¹ У улози оних који врше злоупотребу права не налазе се само субјекти који остварују извесна права, него и они који та права утврђују, као и они који присвајају туђа права без правног основа. У том ширем смислу, под злоупотребом права у области својинских односа у оквиру привреде подразумевамо пре свега: 1) остваривање права на штету других субјеката, 2) остваривање права на штету друштвене заједнице, тј. у супротности са интенцијом закона, 3) неостваривање утврђених права, 4) преузимање - узурпација туђих права, 5) неадекватно регулисање права, 6) одуговлачење у регулисању права и коришћење привремених одлука, као и 7) честе промене правних норми.

У даљем тексту биће речи, најпре, о злоупотреби права у области својинских односа у самоуправном удруженом раду. Затим, биће изнети предлози за регулисање ових односа у савременим условима. Рад би требало да пружи изванредан допринос адекватности утврђивања облика и садржаја својине.

---

¹ И сама та дефиниција указује да је суштина злоупотребе права пре свега угрожавање туђих права. А оно се може вршити различито - непосредно, или чак тако да се угрожавају прокламовани и очекивани циљеви у друштву.

И, с тим, повећању ефикасности привређивања и смањењу злоупотребе права у поменутој области.

I

Закон о удруженом раду из 1976. године (ЗУР)² регулисао је облике организовања удруженог рада, садржај својинских односа, па и многа питања радних односа оних који су удружили свој рад.

Удружени рад заснивао се на друштвеној својини. А ову својину чинили су једно основно право и једна основна обавеза радника у основној организацији удруженог рада (ООУР). С једне стране, право рада средствима у друштвеној својини (које се стицало удруживањем рада). С друге, обавеза да то право користе равноправно са другим радницима у удруженом раду - у односима међусобне повезаности, зависности, одговорности и солидарности. Поменуто основно друштвено-економско право обухватало је низ посебних права радника у удруженом раду. (Види о томе члан 13. ЗУР-а). Што се тиче основне обавезе, она није непосредно детаљисана. Но, на више места у закону истичу се разне обавезе радника у удруженом раду. Тако, у члану 13. истиче се њихова обавеза да средства у друштвеној својини целисходно користе и да та средства стално обнављају, увећавају и унапређују. А у члану 19. и 46. поред овог, да обезбеђују стални пораст производности свог и укупног друштвеног рада, те да своје делатности прилагођавају потребама тржишта (односно, самоуправно договореној друштвеној подели рада).

Као централна друштвено-економска категорија у закону је истакнут доходак, који се остваривао у ООУР. Он је био утврђен као мотив и мерило успешности пословања, те као основа и садржај друштвеног планирања. (Види чл. 45. ЗУР-а).

За оне који не користе своја права и не извршавају своје обавезе, односно за оне који послују неуспешно у ЗУР-у су утврђене и санкције, али уопштено. Поред осталог, у чл.19. се каже да радници у ООУР сnose материјалне и друге последице, ако не остварују доходак или га остварују у недовољном износу.

Злоупотребе права у ЗУР-у и у вези са његовим остваривањем огледале су се, по нашем мишљењу, пре свега у следећем.

---

² Види, Службени лист СФРЈ бр. 53/1976.

Прво, у неадекватном регулисању садржаја друштвене својине. Доходак објективно није могао бити мотив и показатељ успешности пословања, те основа и садржај друштвог планирања.³ Поједине обавезе радника нису биле међузависне и комплементарне. На пример, обавеза повећања продуктивности рада и обавеза целисходности коришћења друштвених средстава (које се огледало у остваривању и повећању дохотка). Материјалне и друге одговорности радника које су ближе, тј. потпуније, одређиване приликом регулисања тзв. санације, нису обезбеђивале већу ефикасност у остваривању права и обавеза радника у удруженом раду. То јест, нису обезбеђивале већу ефикасност пословања. Колективна одговорност није могла бити супститут неразвијене личне одговорности.

Као злоупотребу права овде треба поменути и благе санкције, које су биле неефикасне. Узгред, оне су и ретко предузимане од стране друштвене заједнице.

Друго, у остваривању права и обавеза на штету других организација удруженог рада (ОУР), као и на штету друштва у целини. На пример, у првом случају, приликом утврђивања и расподеле заједничког прихода и заједничког дохотка на бази неједнаких стандарда и критеријума. А у другом, приликом приказивања дохотка (као пореске основице), његовог остваривања уз тзв. екстерне трошкове који се не евидентирају (уз загађивање природне средине), његовог остваривања путем неоправданог повећања цена и сужавања тржишта, нелојалне конкуренције домаћих произвођача на страном тржишту, итд. (Ове врсте злоупотребе права мање-више нису биле дефинисане, па тиме и спречаване).

Треће, у неостваривању права и обавеза радника у организацији удруженог рада. На пример, када неостваривање уговорне обавезе у једној ОУР доведе до неостваривања планираног дохотка у другој. И то, нарочито у случају неутврђивању и непоштовања тзв. заједничког ризика.

Четврто, у преузимању - узурпацији права радника у удруженом раду. И то, узурпације коју су вршили руководиоци у ОУР. Они су спроводили своје одлуке које су мање или више покривали одлукама радника и њихових представничких органа. Такође, и узурпације које су вршили органи власти и друштвено-политичке организације. Овде је реч о учешћу поменутих субјеката у вођењу пословне политике ОУР-а. Пре свега кадровске, инвестиционе и политике расподеле. То

---

³ Види, др В. Серјевић: Најважнији проблеми и актуелна питања политичке економије, Сириус, Ниш, 1992, стр. 91. и 96-98.

њихово учешће било је у супротности са интенцијама ЗУР-а, тј. са концептом самоуправног друштва. Због тога је у многим документима, где су утврђиване мере за повећање привредне активности, истицано да радници у ОУР морају овладати целином дохотка. Конкретније, да морају овладати и целином вишка свог рада.

И пето, у честим променама правних норми којима се регулисане цене, релативни износи пореза и доприноса, камате, валутни паритет и други параметри и услови привређивања. Спроводећи стално ове промене држава је утицала на уједначавање економског положаја привредних субјеката. Уједно, са преливањем дохотка она је обезбеђивала извесну потрошњу према потребама, а не стварним могућностима. Тиме је стварала нестабилне услове пословања који су доводили до деформација у привредном животу и опадања привредне активности. Односно, који су онемогућавали раднике да остваривањем својих права и обавеза постижу боље резултате.

II

Данас у нашој земљи недостаје више закона којима би се уредио привредни живот. Када је реч о својинским односима, недостају по нашем мишљењу два закона: закон о облицима предузећа и својини привредних субјеката, као и закон о својини грађана. У даљем тексту биће речи само о овом првом. То јест. о његовој суштини. Као што смо навели, она, ако је неадекватно утврђена, представља облик и додајни фактор злоупотребе права.

Предузећа су организације које имају више заједничких карактеристика, тј. које: а) имају свој идентитет, б) морају бити друштвено-корисне, в) имају тржишну способност, г) у току пословне године углавном теже максимирању профита и д) морају давати одређени допринос друштвено-економском развоју. У закону, оне се морају прецизирати. То је неопходно да би се правила разлика између предузећа и установа.

Предузећа обављају делатности за које су регистрована.

Облици предузећа могу се сагледавати према различитим основима, а пре свега: врстама делатности, врстама учинка, ширини асортимана, величини, власништву, степену концентрације производње (и промета), као и носиоцу и врсти одговорности за обавезе у обављању делатности. Треба их наве-

сти у закону. А посебно, облике предузећа према задње наведеном основу. Реч је овде о два основна облика: о друштву лица и друштву капитала. Као друштва лица разликујемо мала предузећа и радње. Док, као друштва капитала - акционарска предузећа, заједничка предузећа у облику конзорцијума и задружна предузећа. Облици предузећа у оквиру друштва лица и друштва капитала треба у закону да добију посебно место. То јест, треба утврдити њихове основне карактеристике.

Пошто су ова предузећа носиоци својине у привреди, у закону, даље, треба утврдити њихова најважнија права и обавезе, која су уједно и општа својства свих облика својине. То су пре свега:

- право да средства којима располажу користе као капитал и учествују у расподели износа вредности и вишка вредности,

- право на слободну иницијативу и на тежњу максимирања добити (које се огледа у слободи избора асортимана, обима пословања, добављача, пословног удруживања и сл.),

- право на познате и стабилне услове привређивања,

- право на парцијално и глобално утврђивање и уређивање друштвене репродукције (преко комора, тј. привредних удружења),

- обавеза да своја права остварују равноправно (да у међусобним пословним односима користе исте стандарде и критеријуме, те да пословни резултат остварују као резултат сопственог рада),

- обавеза да свој капитал користе наменски, за обављање одређених делатности,

- обавеза да своје делатности обављају у складу са друштвеним опредељењем (да имају одређене техничке и друге услове, да не врше дуплирање капацитета и тако стварају услове за њихово недовољно коришћење или за хиперпродукцију, као и да не изазивају несташице и поремећаје на тржишту),

- обавеза да дају одређени допринос друштвено-економском развоју, непосредно или посредно (у погледу повећања - ангажованих средстава, броја запослених, обима делатности, продуктивности рада и др.),

- обавеза да поштују одређене параметре (као што су нпр. зараде утврђене колективним уговорима и релативни износи пореза) и уваљавају основна права радника, као и

- обавеза да капитал не користе као средство политичког притиска и друштвених промена.

У власништву предузећа (а и грађана) не могу се налазити природна добра, већ само добра створена људским радом. Ова добра морају бити у друштвеној својини. Јер, то је један од фактора који утичу на економски положај привредних субјеката зависи од њиховог (текућег и опредмећеног) рада.

Неки од наведених облика предузећа (у оквиру друштва лица и друштва капитала) имају и специфична права и обавезе. Реч је пре свега о предузећима која се налазе у државној својини и својини ино-власника. Такође, мање-више специфична права и обавезе имају непрофитабилна предузећа у које убрајамо: комунална предузећа, предузећа за газдовање придорним богатствима и војна предузећа. Међутим, о овим специфичностима овде неће бити речи.

Dr Vladimir Serjević
Professeur agrégé à la Faculté de Droit à Niš

ABUS DE DROIT DANS LE DOMAINE DU DROIT DE PROPRIETE

Résumé

L'abus de droit dans le domaine des droits de propriété, dans une certaine mesure, nie le système social et économique et diminue l'efficacité de l'économie. L'auteur attire l'attention au phénomène de l'abus de droit dans ce domaine en général et durant la période du développement du système du travail autogestionnaire associé particulièrement. Ensuite l'auteur souligne la nécessité de l'adoption des deux lois, avant tout pour la régularisation de la vie économique: la loi sur les formes des entreprises et la propriété des sujets économiques et la loi sur la propriété des citoyens. A la fin l'auteur expose brièvement son opinion sur l'essence de la première loi seulement. Cette essence, estime l'auteur, si elle est définie d'une façon inadéquate, présente déjà une forme et elle est un des facteurs de l'abus de droit.